

Vedeli ste....

ako sa oslavovali sviatky zimy v našom regióne?

December

Vianoce s nádychom tradícií

„V kalendárnych obyčajoch a poverách viažucich sa na obdobie dlho pred Vianocami, stretávame sa s odrazom prastarého spôsobu života našich predkov.

Dni sv. Kataríny, Ondreja, Barbory, Mikuláša a Lucie

Povery a predstavy hádačskej povahy sa viazali ku dňom sv. Kataríny, Ondreja, Barbory, Mikuláša a Lucie. Mládež v oblasti Vysokých Tatier sa schádzala na „večarky v kúdeľných izbách“. Predvečer týchto svätcov sa venoval predpovedaniu budúcnosti.

Vo Važci štrnásť dní pred Vianocami chodili chlapci po dedine s dreveným, pestro maľovaným hadom. Zastali pri dverách, zaspievali pieseň ako Adam a Eva zhrešili. Pritom jeden z chlapcov (boli vždy dvaja) naťahoval skladacieho hada k malým deťom, aby sa báli. Zo zvykov a obyčajov, ktoré sa viažu priamo na sviatky a oslavu Vianoc sa doteraz zachovalo málo.

V Lendaku ešte donedávna chodili dvaja chlapci – školáci, s kozou. Jeden bol oblečený ako pastier, druhý ako koza. Chlapec oblečený za kozu niesol na palici masku napodobňujúcu kozu s rohami a dlhým jazykom v drevenom, pohybujúcom sa pysku. Bol prikrytý bielym obrusom. Koza vošla do izby s mekotom, skákala a cválala okolo izby a strašila deti. Domáci dali chlapcom peniaze a koláče.

Štedrý deň

V priebehu štedrovečerného predpoludnia chlapci obišli dedinu. V dedinách Spišskej Magury, vrátane Lendaku, chodievali chlapci s hviezdou. Začínali popoludní a končili do večera. Keď neobišli všetky gazdovstvá, pokračovali ešte večer. Jeden z nich niesol na dlhej palici hviezdu zhotovenú z dvoch stien s priesvitným papierom a horiacou sviečkou. Po súhlase gazdu predniesli vianočný vinš. Počas prednášania vinša zapálili chlapci v okienku hviezdy sviečku a krútili hviezdou dookola. Ostatní chlapci medzitým spievali koledy. Keď dovinšovali, dospievali, obdarovali ich domáci peniazmi a koláčmi. K atmosfére Vianoc donedávna ešte patrila pec či kachle vyžarujúcej teplo. Kto zatúžil po teple vianočného domova, opieral sa o múrik pece či kachle. Na múriku bola misa plná makových a tvarohových koláčov. Na teplom sporáku boli rozostavané hrnce s uvarenou kapustnou polievkou, pirohami s bryndzou, rezancami s tvarohom i makom. Vôňa roztopeného masla naplňala izbu a miešala sa s vôňou čokoládových ozdôb na vianočnom stromčeku.

Vianočný stromček – jedlička ale i smrek, stáli na zemi, v domácnosti osamotených rodičov stál na stole. Bol preťažený pestrofarebnými sklenenými guľami a inými ozdobami. Konce konárikov zaťažovali elektrické svietidlá, menej už sviečky ... Nie všade bola večera „štedrovečerná“.

Boli také regióny pod Vysokými Tatrami, kde sa ľudia postili až do polnoci. Pôstna večera pozostávala z pirohov s bryndzou a zemiakmi, rezancov s makom, tvarohom a pod. omastených maslom. Potom bylinkový čaj, koláč, zákusky. Až po návrate z polnočnej sv. omše sa ľudia najedli dosýta. Boli to Ježiškove krstiny, pri ktorých okrem pestrého produktu zo zabíjačky nechýbalo mäso zo zajaca, husi, kačice, morky a pod. Na Štedrý deň sa až do polnoci z domu nič nevypožičovalo. Veci, ktoré boli rozpožičané sa poznášali domov, aby sa všetko v nastávajúcom roku držalo pospolu. Mnohé ženy sa

usilovali vystihnúť neprítomnosť susedky v dome a ukradli jej niečo, napríklad mliečniky. Robili to, aby po celý rok boli vrtké a šikovné. Popradčania mali vo zvyku kupovať na Štedrý deň nový pohár. Do neho vložili peniaz a naliali víno. Keď sa začala odbavovať polnočná sv. omša, víno prežehnali, vypili a peniaze potom nosievali na nákupy. Verili, že po nákupe sa taký peniaz vráti späť k majiteľovi. V priebehu Štedrého dňa a večera sa predpovedalo aj počasie na nastávajúci rok. Mládenci na Spiši počas štedrej večere strkali lyžicu do lokše. Po večeri išli s trochou lokše klopať na dvere domu, v ktorom bývala ich vyvolená. Keď sa po zaklopaní zvnútra ozvalo „šlebodno“, bolo to znamenie, že sa dievča vydá za mládenca stojaceho za dverami ešte v nasledujúcom roku. Neobyčajný význam mala voda a slama. Keď gazda nakrmil dobytok, vracala sa s modlitbou do izby. Vo dverách zavínšoval. Slamu a seno, ktoré so sebou doniesol, poukladal na stoličky a lavice. Deti rozniesli seno a slamu po dlážke a gúľali sa po nej vo viere, že úroda v nastávajúcom roku bude bohatá. Tento úkon robil aj gazda s gazdinou. Z takého sena a slamy sa robili povriesla, ktorými sa na sviatok sv. Štefana (26. december) obviazali kmene stromov, aby dobre rodili. Veľký význam sa pripisoval vode. Niekde bol zvyk, že ešte pred večerou sa zhromaždila rodina pred nádobou plnou vody. Gazda vložil do nej mincu a umyl sa. Po ňom sa umývala gazdiná, po nej postupne podľa veku deti a vo viere, že voda ochráni rodinu od chorôb a peniaze v nej prinesú blahobyt a šťastie. Na mnohých miestach, kde sa začalo opäť gazdovať, dodržiavajú zvyk, odložiť z každého pokrmu do nádoby, ktorá je počas večere položená za stolom. Pokrmy sa nechávali za stolom do rána. V severospišských obciach verili, že duše zomrelých dospelých z rodiny, ktorí zomreli od posledných Vianoc, prídu na večeru. Niekde tekutými pokrmami umývali dobytku pysky a nohy, aby ich neboleli. Pokoj a pohoda sviatočných dní bol príležitosťou upraviť celý dom, dvor a interiér izieb. Predovšetkým tam, kde sa stretávala rodina cez sviatky. Niekde vystielali posteľe do umelecky tkaných, háčkovaných obliečok na poduškách a perinách. Tam, kde sa zachoval doteraz ľudový odev (kroj), obliekajú si ho predovšetkým dievčatá, mládenci, mladé ženy, staré ženy, zriedkavo i muži. Oblieka sa diferencovane v obmenách na každý sviatok v inom kolorite, tkaninami, či výšivkou“ (Olejník 2008, s. 13-14)¹.

¹ OLEJNÍK, Ján, 2008. Vianoce s nádychom tradícií. In: *Tatranský dvojtýždenník*. Roč. 19, č. 25-26, s. 13-14.